

O zlim dusima

Uz novi Obrednik egzorcizama

Marijan STEINER

Sažetak

Novi Obrednik egzorcizama u Katoličkoj crkvi potaknuo je autora da ukratko obradi temu o postojanju i izgonu zlih duhova. Iako ima onih koji se suzdržano odnose prema mogućnosti đavolskog opsjednuća, Biblija izričito govori o zlim duhovima koji zavode i opsjedaju ljude. Sam Isus često je izgonio demone. Katolička crkva naučava da Sotona postoji i da on, koji se odmetnuo od Boga, neprestano nastoji ljude odvojiti od Stvoritelja. Ipak, đavlova moć nije neograničena: njega je pobijedio Krist svojom smrću i uskrsnućem. Zli duh navodi na grijeh, on može i zaposjesti ljudsku osobu. U takvim slučajevima Crkva primjenjuje egzorcizam i želi pomoći nemoćniku duhovnom vlašću koju joj je povjerio njezin Utemeljitelj – Isus Krist. U članku se govori o znakovima opsjednuća i zaštiti od đavolskog djelovanja.. Pritom se ističe važnost razlikovanja psihičkih bolesti od opsjednuća. Na kraju se daje prikaz i tumačenje samog Obrednika egzorcizama.

Uvod

Papa Ivan Pavao II. odobrio je 1. listopada 1998. obnovljeni Obrednik egzorcizama (kao dio Rimskog obrednika), a objavljen je Dekretom Kongregacije za bogoslužje i disciplinu sakramenata od 22. studenog 1998. godine. Knjiga je tiskana na latinskom jeziku (tipsko izdanje) tijekom 1999. godine.¹

U Gospodnjoj molitvi (Očenašu) koju je svoje učenike naučio Isus, nalaze se na kraju i riječi »izbavi nas od zla« (ili od Zloga, tj. zloduha, kako to mjesto donose staroslavenski prijevodi²). Upravo na temelju toga od najranijih kršćanskih vremena postoje u Crkvi pobožni zazivi kojima se vjernici obraćaju Bogu, moleći ga da ih oslobodi svih zala, napose đavolskih zasjeda i napasti. U molitvi Očenaša zlo nije neka apstrakcija ili samo princip zla, nego osoba (moglo bi se reći i anti-osoba), Sotona koji se protivi Bogu i želi od njega odvratiti čovjeka. Kršćani mole da budu oslobođeni od svih zala – prošlih, sadašnjih i budućih – kojih je tvorac i poticatelj sam đavao.

1 RITUALE ROMANUM ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatum, De exorcismis et supplicationibus quibusdam, Editio typica, Typis Vaticanis, MIM /1999/.

2 Staroslavenski: »...no izbavi nas ot lukavago«.

1. Zli duhovi u Bibliji

Biblija i crkvena Predaja govore o zavodničkom glasu koji se protivi Bogu, a čovjeka navodi na grijeh i zlo.³ Zavodnik je u stvari pali anđeo (dobri duh), koji se iz dna svoga bića neopozivo okrenuo od Boga svoga Stvoritelja, te je tako postao zli duh. Sveto pismo ga naziva još Sotona (hebr. *satan* – protivnik) ili đavao (grč. *diabolos* – klevetnik, napasnik).⁴ On je postao izvorom zala za cijeli ljudski rod. Sotonin se pad najčešće pripisuje njegovoj oholosti i na njega se primjenjuju riječi proroka Izaije upućene oholom Babilonu: »Uspet ću se na nebesa, povrh zvijezda Božjih prijesto ću sebi dići (...) bit ću jednak Višnjemu! A sruši se u Podzemlje u dubine provalije!« (Iz 14,13–14).⁵

Sveto pismo govori o zlokobnom đavlovu utjecaju na ljude, a Isus ga naziva »čovjekoubojicom od početka« (Iv 8,44). Napastovao je i samog Isusa. U izvještajima sinoptičkih evanđelja Isusovo egzorcističko djelovanje zauzima dosta prostora. On je mnoge opsjednute ljude koje su mu dovodili pomagao i to tako što je nad njima vršio egzorcizam, tj. izgonio zle (nečiste) duhove. Sotona želi odvratiti čovjeka od Boga, no njegova moć nije beskonačna. On je moćan zato jer je čisti duh (=bestjelesan), ali je ipak samo ograničeno stvorenje koje ne može spriječiti izgradnju Kraljevstva Božjega. Svojim uskrsnućem Krist je zapečatio Sotonin poraz, no borba protiv njega završit će se tek s paruzijom, konačnim dolaskom Krista koji će »predati Kraljevstvo svom Ocu, da bude Bog sve u svemu« (1 Kor 15,24–28). »Iako Sotona u svijetu djeluje mržnjom protiv Boga i njegova Kraljevstva u Isusu Kristu i premda njegovo djelovanje, za svakoga čovjeka i za društvo, prouzrokuje teške štete – duhovne, a posredno i fizičke naravi – božanska providnost dopušta to djelovanje, snažno i blago upravljajući ljudskom i svjetskom poviješću. To božansko pripuštanje đavolskoga djelovanja velika je tajna, ali 'mi znamo da onima koji ljube Boga sve pomaže na dobro' (Rim 8,28).«⁶

U Bibliji, napose Novom zavjetu, Sotona (đavao) i demoni (zlodusi) imaju razne nadjevke. Sotona se naziva »stara Zmija« i »veliki Zmaj« (Otk 12,9) te kao zavodnik svijeta ratuje »protiv onih koji vrše Božje zapovijedi i čuvaju Isusovo svjedočanstvo« (Otk 12,17). On je »protivnik« (1 Pt 5,8) i »ubojica ljudi od početka« (Iv 8,44) koji je zbog grijeha čovjeka učinio podložnikom smrti. Kao zavodnik ljudi i očitujući svoj neposluš prema Bogu,

3 O vjeri u postojanje zlih duhova imamo svjedočanstava praktički u svim religijama, pa to nije samo neka posebnost židovstva i kršćanstva. Redovito se u njima susreću i posebni obredi zaklinjanja, odnosno izгона đavola, kroz molitve i otklinjanja, zapovijedi i prijetnje, ponavljanje molitvenih obrazaca i tekstova uz pomoć krikova, zviždanja, buke glazbala i raznih kretnja (npr. polaganje ruku, puhanje, uporaba soli, ulja i dr.). Usp. R. Kaczynski, *Der Exorzismus*, u: H.B. Meyer (hrsg.), *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft* (Teil 8), Regensburg 1984., 279–280.

4 Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb 1994., 391–392.

5 Usp. D. Fouilloux (i dr.), *Rječnik biblijske kulture*, Zagreb 1999., 199.

6 *Katekizam Katoličke crkve*, 395.

taj se Zli naziva i »napasnik« (Mt 4,3), »lažac« i »otac laži« (Iv 8,44) koji djeluje lukavo i prijevarno (usp. Post 3,4.13). Kao takav pokušao je odvratiti i Isusa od poslanja koje mu je dao Otac (usp. Mt 4,1–11; Mk 1,13; Lk 4,1–13). Sotona se zna pretvarati čak i u anđela svjetla (usp. 2 Kor 11,14). Isus ga naziva i knezom ovoga svijeta (usp. Iv 12,31; 14,30). U vlasti je Zloga sav svijet (usp. 1 Iv 5,19) koji nije upoznao Svjetlo istinito (usp. Iv 1,9–10). Moć Sotone označena je vlašću tame (usp. Lk 22,53; Kol 1,13) koja mrzi Svjetlo – Krista, i vuče ljude u vlastite tmine. Anđele koji su sagriješili Bog je odbacio (usp. 2 Pt 2,4), a kršćani treba da se bore protiv zlih duhova mračnoga svijeta (usp. Ef 6,12).

Djela svih nečistih duhova uništena su pobjedom Sina Božjega (usp. 1 Iv 3,8). Svojim vazmenim otajstvom, tj. smrću i uskrsnućem, Krist je konačno pomirio ljude s Bogom i međusobno.⁷

2. Kršćanska demonologija

Za kršćane je samo po sebi razumljivo da ne postoje bića koja su od samog svog početka zla. O zlim je dusima moguće govoriti samo ako polazimo sa stajališta da su ta bića od iskona bila dobri anđeli, pozvani na dobro djelovanje – slobodna stvorenja osposobljena da budu »da« Bogu. Protivno stanje stvorenja – »ne« Bogu – dovodi nas do zaključka da je za to kriva njihova negativno usmjerena sloboda. Budući da ne možemo opisati negativno djelovanje stvorenja ako ga ne shvatimo kao suprotstavljeno njihovu vlastitom pozitivnom djelovanju, dolazimo prvo do činjenice postojanja i djelovanja anđela, dobrih duhova.⁸ I dok »pozitivno djelovanje anđela našem iskustvu ostaje općenito sakriveno, pokazuju se, međutim, destruktivni i Bogu suprotstavljani karakteri kozmičkog zla, čiji je utjecaj teško ne pripisati nekoj moći zla, koja je analogna ljudskoj zloći s njezinom razornom snagom, a koja je međutim po intenzitetu i veličini područja utjecaja principijelno daleko iznad onoga što je čovjeku moguće«.⁹

Od najranijih vremena gotovo svi kršćanski pisci (crkveni oci) dotiču se i pitanja sotonskog djelovanja u svijetu. O tome su najpozornije govorili oni koji su prikazali Božje naume u povijesti, tj. pisci svojevrsnih teologija povijesti (sv. Irenej, Tertulijan, sv. Augustin). Većina otaca vidi počelo pada, odnosno grijeha palih anđela u njihovoj oholosti, tj. u želji da se uzdignu iznad vlastite stvarnosti: cilj im je da postanu sasvim neovisni i da se predstave kao Bog. Uz to mnogi kršćanski pisci naglašavaju i zlobu zlih duhova prema ljudima.¹⁰

7 Usp. *De exorcismis...* (Proemium), br. 5–6.

8 Usp. B. Wenisch, *Satanizam. Crne mise – Vjera u demone – Kult vještica*, Đakovo 1993., 120–121; S. Bakšić, *Bog Stvoritelj*, Zagreb 1946., str. 446–468.

9 Isto, 124.

10 Usp. Kršćanska vjera i učenje o demonima, u: M. Psel, *O demonima* (Prilozi), Split 1995., 80 /preneseno iz knjige: Šeper – *Građa za životopis 2*, Zagreb 1983., 303–347/. Taj crkveni

I sv. Toma Akvinski smatra da se bit grijeha anđela sastoji u oholosti. Ona se deducira iz same naravi anđela, iz autonomije koju im sloboda daje i iz njihova »sjaja« na duhovnu sliku Božju.¹¹

U novije vrijeme neki teolozi počinju osporavati postojanje zlih duhova. Drugi prihvaćaju biblijske tvrdnje o njima u doslovnom značenju, ali kažu da one danas nisu prihvatljive ni za kršćane. Ima i onih za koje misao o Sotoni, kakvo god bilo njezino podrijetlo, zapravo ne bi više bila važna. Za one pak koji osporavaju osobnost Sotone i đavola, njihova imena bila bi samo mitske i funkcionalne personifikacije koje dramatski žele istaknuti utjecaj zla i grijeha u ljudskom rodu.¹² Oспораватељи егзистенције анђела и злих духова говоре да су они само dio biblijske slike svijeta koja više ne pristaje u naše suvremeno poimanje, te bi se morala demitologizirati.

Međutim, protivilo bi se kršćanskoj vjeri svako nastojanje da se u svetopisamskim likovima anđela i demona vide samo mitske slike i da se provodi demitologizacija do te mjere te se pod dobrim anđelima konačno razumijeva jedino simbol za samu božansku djelatnost,¹³ a pod demonima samo simbol zla. Teolog Karl Rahner kaže: »Zbog koncilskih izjava (na Četvrtom lateranskom i Prvom vatikanskom saboru) neće se smjeti pobijati egzistencija anđela, morat će se dakle (bez povrede točnijeg tumačenja pojedinih izjava o anđelima i demonima u Bibliji, koja rabi i mitološko–suvremenu predodžbenu građu koja se ne smije jednostavno unijeti u sadržaj izjave) čvrsto držati da se i u Bibliji egzistencija anđela i demona izriče a ne samo pretpostavlja kao hipoteza koja bi za nas danas mogla otpasti.« I nastavlja: »Kerigmatički gledano, danas ne postoji nikakva potreba da se istina o anđelima u propovijedi ili nastavi previše ističe. No ima prilika u kojima propovjednik ne smije izbjegavati tu temu: 1. kad mora čitatelju Biblije dati smjernicu za razumijevanje nauke o anđelima u Bibliji da bi mogao s vjermom (bez krive demitologizacije) a opet kritički (tj. gledajući na povijesno uvjetovane perspektive i na 'književnu vrstu' takvih izjava) čitati izjave o anđelima; 2. kad se postavlja pitanje o demonima i đavlima; za to se pak kao pretpostavka traži dobro shvaćena nauka o anđelima, jer po njoj postaje razumljivo da zle »moći i sile« kao pretpostavka natčovječnosti i (relativne) općenitosti zla u svijetu ne smiju biti prognane među apstraktne ideje, ali da se ti upravo natčovječni i relativno univerzalni principi zloće u svijetu od osobne vrste ne smiju gnostički ili manihejski (kao što se često događa u neprosvijedejnoj pučkoj pobožnosti) preuveličavati do gotovo jednako moćnih sila nasuprot dobrome Bogu; oni nisu nikakvi konkurenti Božji, nego njegova »stvorenja.«¹⁴

dokument izvorno je pisan na francuskom jeziku: *Sacrée Congregation pour la doctrine de la foi, Les formes multiples de la superstition sur le theme »Foi chrétienne et démonologie«*, 26 juin 1975, u: *Enchiridion Vaticanum*, vol. V (1974–1976) 830–877.

11 Usp. Toma Akvinski, *De malo*, q. 16, a. 2.

12 Usp. *Kršćanska vjera i učenje o demonima*, 70–71.

13 Usp. F. Holboeck, *Credimus. Ispovijest vjere Pavla VI. s komentarom*, Zagreb 1971., 52.

14 *Sacramentum Mundi*, Basel–Wien 1967., I/1039.

3. Učenje Katoličke crkve o demonima

Crkva je u dvadeset stoljeća postojanja relativno rijetko preko svoga učiteljstva davala izjave i dokumente strogo dogmatskog karaktera u svezi s demonologijom. No ona je uvijek na temelju Biblije ispovijedala vjeru u postojanje anđela i demona. Četvrti lateranski sabor (1215.) donio je definiciju vjere o anđelima: »Vjerujemo čvrsto i iskreno ispovijedamo da postoji samo jedan pravi Bog (...) jedno počelo svemira, Stvoritelj svega vidljivoga i nevidljivoga, duhovnoga i tjelesnoga: on je svojom svemoći na početku vremena jednako ni iz čega stvorio jedno i drugo stvorenje, duhovno i tjelesno, tj. anđele i svijet; zatim ljudsko stvorenje koje na izvjestan način pripada jednom i drugom, sastavljeno od duha i tijela. Đavao, naime, i drugi zli duhovi stvoreni su od Boga naravno dobri, ali su po samima sebi postali zli. A čovjek je sagriješio poticajem đavla« (DS 800). Taj je sabor obnovio vjeru Crkve u postojanje demona i to tako da se suprotstavio dualizmu katara i albigenza, koji su naučavali egzistenciju dvaju principa u svijetu: dobrog i zlog. Lateranski koncil zapravo je postavio temelj katoličkog učenja o zlim duhovima (demonologija) koje ima svoje početke na prijašnjim saborima i nastavke na potonjim saborima.¹⁵ Tako će npr. Firentski sabor (1439.–1445.), govoreći o otkupljenju, istaknuti da je zapravo riječ o oslobođenju od đavolske vlasti (usp. DS 1347–1349). Sažimljući nauk sv. Pavla, Tridentski sabor (1545.–1563.) izjavljuje da je čovjek grešnik zapravo »u vlasti đavla i smrti« (DS 1521). Otpuštajući nam grijeha, Bog nas je izbavio iz vlasti tame. Stoga sabor kaže da grijешiti nakon krštenja znači »predavati se vlasti zloduha« (DS 1668).

Drugi vatikanski sabor (1962.–1965.) spominje u više svojih dokumenata anđele i demone.¹⁶ U uredbi »Radost i nada« sabor ističe da nas je Krist spasio svojom smrću i uskrsnućem i »otrgnuo nas iz ropstva đavla i grijeha« (GS 22). No vidimo da »svu ljudsku povijest prožimlje teška borba protiv moći mraka« i »trajati će po riječi Gospodnjoj sve do posljednjeg dana« (GS 37).

U ovo vrijeme duhovne krize i širenja sekularizma, kada čak i neki teolozi dovode u pitanje vjerske istine, Crkva nije napustila dogmatski sadržaj svoga učenja pa tako ni ono o postojanju i djelovanju zlih duhova.¹⁷ Govoreći o zastrašujućoj stvarnosti zla, papa Pavao VI. ustvrdio je da je jedna od najvećih potreba Crkve »obrana od onog zla koje zovemo demonom« i nastavlja: »Izlazi iz okvira biblijskog i crkvenog naučavanja tko niječe postojanje te stvarnosti; ili tko je smatra samostojnim počelom koje ne bi kao i svako stvorenje potjecalo od Boga; ili tko je tumači kao neku pseudostvarnost, poj-

15 Usp. G. Marchesi, *Il nuovo Rituale degli esorcismi contro la possessione diabolica*, *Civ. catt.* 1 maggio 1999 (n. 3573) 279.

16 Primjerice, o anđelima: LG 49; 50; 69. O sotoni (demonima, zlodusima, đavlima): SC 6; AG 3; 9; LG 5; GS 2; 13; 22; LG 48.

17 Usp. već spomenuti dokument Kongregacije za nauk vjere o demonologiji (v. maloprije bilj. br. 10).

movnom i fantastičkom personifikacijom nepoznatih uzroka naših nevolja.«¹⁸ I sadašnji papa Ivan Pavao II. više je puta govorio i pisao o zlim dusima i njihovu djelovanju.¹⁹

4. Pojam egzorcizma

Grčka riječ *exorkizein* (naglašeni oblik od *horkizein*) znači *zaklinjati* ili *otklinjati*, u smislu nekoga usrdno zazivati i potaknuti ga da nešto učini. Taj zaziv može biti upravljen osobama, pa tako dobrim i zlim duhovima. U Evanđelju, primjerice, čitamo kako je prigodom Isusova ispitivanja veliki svećenik rekao Isusu: »Zaklinjem (*exorkizo*) te Bogom živim: Kaži nam, jesi li ti Krist, Sin Božji?« (Mt 26,63). Ili: »Zaklinjem (*horkizo*) te Bogom, ne muči me! Jer Isus mu bijaše rekao: Izidi, duše nečisti, iz ovoga čovjeka!« (Mk 5,7). Također: »Zato i neki Židovi zaklinjači pokušaše zazvati Ime Gospodina Isusa nad one koji imahu zle duhove. Govorahu: Zaklinjem (*horkizo*) vas Isusom koga Pavao propovijeda« (Dj 19,13).

I latinska tuđica *exorcizare* zadržala je osnovni smisao *zaklinjati*, pa i onda kada se zaklinje stvar da bude očišćena od zla. Tako je, primjerice, nekadašnji blagoslov vode započinjao riječima: »Zaklinjem te, stvore vode« (*exorcizo te, creatura aquae*).

U starokršćanskoj literaturi latinska riječ *exorcizare* gotovo je isključivo sužena na značenje *izgoniti zle sile, zle duhove*. Sv. Augustin kaže: »*exorcizare* (...) hoc est per divina eum /spiritum immundum/ adiurando expellere« (*egzorcizirati* (...)) to znači: *izgoniti ga /nečistog duha/ zaklinjanjem božanskim /silama/*.²⁰ I u hrvatskom jeziku riječ *egzorcizam* rabi se danas isključivo u smislu »izgon zlih duhova«. Razlikujemo dvije vrste egzorcizama: a) zapovjedni (imprekativni, imperativni) egzorcizam, kojim se zapovijeda zlom duhu da napusti neku osobu, drugo živo biće ili neku stvar, odnosno da ne vrši na njih nikakav štetan utjecaj; b) prozbeni (deprekativni) egzorcizam, koji je zapravo molitva upravljena Bogu za oslobođenje od Zloga.²¹

U Katekizmu Katoličke crkve čitamo o egzorcizmu sljedeće: »Kad Crkva javno i mjerodavno u ime Isusa Krista, traži da neka osoba ili predmet budu zaštićeni od opsjednuća Zloga i oslobođeni njegove vlasti govori se o otklinjanju (egzorcizmu). Isus ga je vršio (usp. Mk 1,25); od njega Crkva ima i moć i zadaću otklinjanja (egzorcizma). U jednostavnom obliku egzorcizam se vrši u slavlju krštenja. Svečano otklinjanje, zvano 'velikim egzorcizmom',

18 Govor pape Pavla VI. u generalnoj audijenciji 15. studenog 1972. (*L'Osservatore Romano*, 16 novembre 1972).

19 R. Laurentin donosi više od deset navoda iz tekstova u kojima papa Ivan Pavao II. obrađuje temu o demonologiji (usp. R. Laurentin, *Il demonio – mito o realta?*, Milano–Udine 1995., 289–295.).

20 Nav. prema: R. Kaczynski, 279.

21 Usp. isto.

može vršiti samo svećenik, i to s biskupovim dopuštanjem. U tome treba postupati razborito, strogo poštujući odredbe koje je donijela Crkva. Egzorcizam smjera izgonu zloduha ili oslobađanju od utjecaja zloduha, i to duhovnom vlašću koju je Isus povjerio svojoj Crkvi. Nešto posve drugo je slučaj bolesti, osobito psihičkih, kojih liječenje spada u medicinsku znanost. Važno je, dakle, prije nego se slavi egzorcizam, osigurati se, da se radi o prisutnosti Zloga, a ne o bolesti.²² Egzorcizam je, dakle, crkvena blagoslovina kojom se molitvenim i obrednim radnjama zaziva Božja pomoć za otklanjanje zla. Pritom valja imati na umu da »ni u jednom slučaju egzorcizam nije namjestak liječničkih napora«.²³ Govoreći o egzorcizmu mislimo na obred svećenika u prisutnosti ljudi koji mu dolaze i mole ga da s njima moli i obavi bogoslužje izbavljenja od zla, odnosno Zloga.²⁴

5. Znakovi opsjednuća

Crkva poziva na oprez kada je riječ o egzorcizmu. Potrebno je da se učini solidna diferencijalna dijagnoza u kojoj će se točno razlučiti đavolsko opsjednuće od psihičke bolesti. Poznato je, naime, da neke psihičke bolesti kao što su paranoidna shizofrenija, disocijativni poremećaj osobnosti, teži histerični napadaji kao i neke epileptične manifestacije mogu imati sličnosti s pravim opsjednućem. Stoga je potrebno da se svaki egzorcist savjetuje s psihijatrom pri utvrđivanju stanja.²⁵ Moralna sigurnost o tome da se zaista radi o opsjednuću dobiva se onda kada su ostvarena sva tri sljedeća uvjeta:

a) Traži se ono što se u psihijatriji naziva razdvojenost osobnosti koju u određenom slučaju karakterizira jako protivljenje svetome. Radi se, naime, o iznenadnoj »provali« nove osobnosti, posve drukčije od one uobičajene: u bučnoj i žestokoj uznemirenosti, s promjenama fizionomije, glasa i drugim fenomenima očituje se neprijateljstvo i mržnja prema onom što je sakralno.

b) Nužna je prisutnost onih pojava koje izlaze iz područja psihijatrije i vraćaju se u sferu parapsihologije: osoba govori ili razumije nepoznate jezike, pokazuje sposobnosti koje u normalnom stanju nema (npr. odlično svira, pjeva ili crta), pokazuje poznavanje skrivenih i dalekih stvari, ima moć levitacije (uzdizanje i lebdenje u zraku) ili telekineze (pomicanje predmeta na daljinu, bez doticaja).

c) Načini na koji se ove pojave očituju su sljedeće: one treba da budu drukčije i suprotne onim znanstvenim. To znači, tek onda kada se zaključí da se

22 *Katekizam Katoličke crkve*, 1673.

23 Deutsche Bischofskonferenz (hrsg.), *Katholischer Erwachsenen-Katechismus: Das Glaubensbekenntnis der Kirche*, Bonn 1985., 328–329.

24 Usp. J. Müller, Liturgija izbavljenja od zla – egzorcizam u Katoličkoj crkvi, u: J. Müller (prir.), *Demoni među nama? Egzorcizam danas*, Đakovo 1998., 50.

25 Ima psihijataru koji ne vjeruju u stvarnost opsjednuća i zato sve proglašavaju psihičkim bolestima. Mi se, međutim, oslanjamo na one koji su vjernici, a takvi dopuštaju mogućnost đavolskog opsjednuća.

fenomeni moguće opsjednutosti i parapsiholoških sposobnosti ne mogu protumačiti medicinskim modelom, odnosno psihološko–psihijatrijskom znanošću, egzorcist smije zaključiti da se radi o demonskom opsjednuću. Kod pravog opsjednuća ne pomažu psihofarmaci, jer je opsjednuti imun na sve lijekove.

Sažeto govoreći, razumno je zaključiti da se radi o đavolskom opsjednuću u ovim slučajevima: kad se radi o provali neke druge osobnosti koja se snažno protivi svemu što je sveto i povezano s Crkvom; kad se kod iste osobe očituju izvanredna fizička snaga i razne parapsihološke sposobnosti neprotumačive znanstvenim putem i kad psihofarmaci nemaju nikakvu djelotvornost u uklanjanju spomenutih simptoma.²⁶ Crkva takva stanja liječi blagoslovinom koja se zove egzorcizam, tj. obredom oslobođenja od zloduha. Ovdje treba naglasiti da đavao neprekidno nastoji odvojiti svakog čovjeka od Boga, no to njegovo »redovito«²⁷ djelovanje pri kojem navodi na grijeh i zlo ne zovemo opsjednuće. O opsjednuću je riječ u izvanrednim slučajevima koje ponekad i nije lako prepoznati kao takve.

Mogući detaljniji simptomi za eventualnu potrebu egzorcizma mogli bi biti i ovi (osim maloprije spomenutih i onih koje navodi novi Obrednik²⁷): blokade na početku molitve, nesavladiva odbojnost prema crkvi i svetim mjestima, prema blagoslovljenoj vodi, posvećenim predmetima, euharistiji; zatim besramne misli u pristupu nadnaravnom, napastovanje da se psuje u trenutku pričešćivanja, silno ili neobjašnjivo očajanje, zlopamćenje i mržnja, neobična žestina; ponekad groteskni fenomeni: nastrane pohlepnosti (primjerice, pohlepa za hranom ili seksom) te druge bolesne pomame. Sve to mogu biti uobičajene napasti. No kad su simptomi konvergentni, jaki i teški, s oštrim početkom i završetkom ili s pogoršanjem u trenutku kad osoba pojačava vjerski život i svoje čudoredno nastojanje, vjerojatnosti o nastupu zloga duha postaju veće.²⁸

R. Laurentin navodi i neka ponašanja koja favoriziraju djelovanje Sotone, a donose svjetlo za njihovo prepoznavanje:

a) Nemoralan život može biti znak sotonskog zahvata, primjerice, nastrana seksualna praksa (homoseksualni, incestuozni, sadistički ili preljubnički odnosi); također i pobačaj, kako tvrde mnogi egzorcisti. Zloduh, kojega je Isus nazvao »ubojicom od početka«, služi se svime što razara život i srce ljudi, napose majki. On želi banalizirati i opravdati navedena zastranjenja i ubojstva, te preko njih strovaliti u bezdan čestite osobe.

b) Spiritizam, pa i onda kad se u prvi mah čini bezazlenim, može upućivati na đavolsko djelovanje: stolovi koji se okreću, čaše koje se miču ili pločice koje se premještaju prema slovima abecede i tako odgovaraju na pitanja

26 Psiholog p. Mijo Nikić, SJ piše o tome u prilogu »Neki su opsjednuti demonom«, *Vjesnik*, 21. veljače 1999.

27 V. dolje podnaslov: 7.1. Prethodne napomene (treći odsjek: »Služitelj i uvjeti za vršenje velikog egzorcizma«).

28 Usp. R. Laurentin, 251.

koja se postavljaju; zatim gatanje iz karata ili dlana, te spiritistički medij; transcendentalna meditacija s korištenjem rituala u kojima se često upućuju zazivi poganskim bogovima; ponekad se uočava njihov sotonistički karakter, te militantnost u određenim istočnjačkim obredima. Naravno da uz spiritizam još izričitije upućuje na utjecaj đavla i sam sotonizam.

c) Neke osobe postaju žrtve čarobnjaka (vračara) koji tvrde da se mogu obraćati đavlu i izvršiti osvete koje traže njihovi klijenti.²⁹

d) Pojedini egzorcisti sumnjaju da bi utjecaj predmeta koji se upotrebljavaju u vračarskim činima ili potječu iz sotoniskih ili poganskih kultova bio uzrokom đavolskih opasnosti; drugi drže da je razborito takve predmete egzorcirati ili odstraniti.³⁰

6. Zaštita od đavolskog djelovanja

Važno je imati na umu da je potrebna i moguća zaštita od đavolskog djelovanja, čija su najvažnija sredstva: povezanost s Bogom, molitva, uredan i velikušan život, često pristupanje sakramentima (napose sakramentima pokore i euharistije), srdačna odanost prema Blaženoj Djevici Mariji. Ova povezanost s Marijom, Isusovom majkom, može biti ostvarena, primjerice, tako da se posjeduje neka njezina blagoslovljena medaljica. No još je važnija iskrena pobožnost prema Isusovoj majci koja se očituje kroz molitvu. Za vjernika katolika značajna je i upotreba blagoslovljenih stvari i predmeta (voda, sol, ulje, tamjan, svete slike, relikvije) koje su već mnogo puta pokazale svoju učinkovitost.

Valja također izbjegavati okolnosti koje zarobljavaju svojim neobičnim činima, pa i one o kojima bi se željelo imati samo obično iskustvo i znanje. Ovamo pripadaju, primjerice, različiti oblici spiritizma, transcendentalna meditacija, napose njezini rituali koji često sadrže zazive poganskih idola. Dobro je i sudržavati se od pretjerane prakse joge, za razliku od umjerene tjelovježbe. Potrebno je izbjegavati predmete koji se upotrebljavaju za vraćanje (čarobnjaštvo). Utjecaj đavla, naime, može prolaziti preko osoba i stvari koje su od njega okužene. Solidarnost ili uzajamnost zakon je same čovječnosti, no opća uzajamnost nije manje značajna ni u fizičkom svijetu: ona izmiče i samim prirodnim znanstvenicima jer za to nemaju potpuno tumačenje. Važno je istaknuti sljedeće: tamo gdje vlada ljubav prema Bogu i ljudima, te pravilan odnos prema stvarima koje nas okružuju – onako kako nas je poučio Krist Gospodin – đavolske navale ostaju za čovjeka neškodljive.³¹

29 Ovdje se uz Laurentinovu misao može pripomenuti sljedeće: čarobnjaci i vračare mogu naškoditi samo onima koji vjeruju da im se može naškoditi, jer u tom slučaju sami pripremaju podlogu da im se dogodi ono čega se boje.

30 Usp. R. Laurentin, 252.

31 Usp. isto, 274–275.

7. Novi Obrednik egzorcizama

Sve do novog Obrednika, za egzorcizam je u uporabi bio Rimski obrednik iz 1614. godine.³² Izrada sadašnjeg obrednika trajala je desetak godina. U odnosu na stari obrednik iz g. 1614. sadašnji ne donosi velikih novosti, osim, primjerice, smanjenja broja znamenovanja križem i drugih gesta u samom obredu. Po svom osnovnom sadržaju novi obrednik ostaje na tragu dosadašnje crkvene tradicije. Potpuna novost je drugi dodatak (str. 78–84), gdje se nalaze posebne molitve koje mogu privatno upotrebljavati vjernici u borbi protiv sila tame.

Nakon uvodnog Dekreta slijedi kratki Predgovor u kojem se na kraju ističe da je Krist pobijedio đavla svojim vazmenim otajstvom smrti i uskrsnuća. Zli duhovi djeluju na osobe, stvari, mjesta i pojavljuju se na razne načine, pa je stoga Crkva uvijek molila i moli da se ljudi oslobode đavolskih zasjeda.³³

7.1. Prethodne napomene

Taj dio sadrži šest odsjeka s vlastitim podnaslovima. Tu se donosi teološko utemeljenje egzorcizama (tj. zaklinjanja protiv đavolskog opsjednuća), te kako i u kojem duhu treba da ih ovlaštenu zaređeni službenik (svećenik) pripremi i izvrši.

Prvi odsjek uvoda nosi naslov »Kristova pobjeda i moć Crkve protiv zlih duhova«. Na početku se ističe vjera Crkve u jednoga Boga, Stvoritelja vidljivog i nevidljivog svijeta. On nije stvorio ništa što nije dobro, pa bi i sami sadašnji zlodusi bili dobri da su ostali onakvi kakvi su stvoreni, tj. da se nisu odvratili od Boga.³⁴

Slijedi odsjek pod naslovom »Egzorcizmi u posvećujućoj službi Crkve«. Tu se spominju otklinjanja u obredima uvođenja u kršćanstvo (tzv. mali egzorcizmi u vrijeme katekumenata, odnosno oni koji se vrše prije samog podjeljivanja sakramenta svetog krštenja djeci ili odraslima). Također je riječ o tzv. velikom egzorcizmu, tj. blagoslovini kojom se vrši oslobođenje vjernika, opsjednutog zlim duhom. Taj obred Crkva ne obavlja u svoje ime, nego isključivo u ime Boga ili Krista, kojemu je podložno svako stvorenje, pa tako i sam đavao.

32 Ovdje valja spomenuti da je isusovac Bartol Kašić preveo na hrvatski jezik cijeli obrednik pod naslovom *Ritual rimski* (Rim, 1640.) i to je prvi prijevod Rimskog obrednika s latinskog na jedan živi jezik uopće. U novije vrijeme imali smo *Rimski obrednik* na hrvatskom jeziku koji je tiskan u Zagrebu g. 1929., a sada je u uporabi novi *Rimski obrednik. Blagoslovi* (Zagreb, 1987.), u kojem nema obreda egzorcizma. U pripremi je prijevod novog *Obrednika egzorcizama* (dio *Rimskog obrednika*) na hrvatski jezik.

33 Usp. *De exorcismis...* (Proemium), br. 6.

34 Usp. isto, br. 7.

Treći uvodni odsjek ima naslov »Služitelj i uvjeti za vršenje velikog egzorcizma«,³⁵ gdje se odmah ističe da obred mogu vršiti nad opsjednutima samo oni svećenici koji od mjesnog ordinarija (redovito biskupa) dobiju posebno i izričito dopuštenje. To će pak dopuštenje dobivati pobožni, učeni, razboriti i neporočni svećenici.³⁶ U tekstu se navode i znakovi po kojima se iz prokušane prakse raspoznaje je li netko možda opsjednut od zloga duha: ako nepoznatim jezikom govori više riječi ili razumije drugoga koji tako govori; ako otkriva daleke i tajnovite stvari; ako pokazuje snagu koja nadilazi njegovu dob ili prirodne okolnosti. No to su znakovi koji ne moraju nužno ukazivati na prisutnost zloga duha, već mogu imati i druge izvore. Tako mogu biti, primjerice, moralnog i duhovnog reda, očitujući na drugi način zahvat zloduha (ne samim opsjednućem) kao što su, primjerice, žestoko odvracanje od Boga, presvetog Imena Isusova, Blažene Djevice Marije i svetaca, Crkve, Božje riječi, od stvari i obreda (napose sakramentalnih) te svetih slika.³⁷ Ističe se da potrebu egzorcizma ovlaštenu svećenik treba da razborito prosudi i pomno ispita, svjetujući se sa stručnjacima u duhovnosti te ako je potrebno sa stručnjacima u medicini i psihijatriji, koji imaju smisao za duhovne stvari.³⁸ Egzorcist neće vršiti obred ako nije uvjeren moralnom sigurnošću da se zbilja radi o opsjednuću i obavljat će egzorcizam, ukoliko je moguće, s pristankom dotične osobe.³⁹ U svakom slučaju pripazit će da obred egzorcizma vrši diskretno, bez upotrebe ili prisustva sredstava društvenog priopćavanja i na način da obred nitko ne shvati kao magijski ili praznovjerni čin.⁴⁰

Četvrti odsjek naslovljen je »Vršenje obreda«. Ističe se da uz obrasce (molitve) osobitu pozornost valja pridati kretnjama i samim obredima kao što su znak križa, polaganje ruku, istjerivanje dahom i škropljenje blagoslovljenom vodom.

»Okolnosti i prilagodbe« naslov je petog, a »Prilagodbe za koje su nadležne biskupske konferencije« šestog uvodnog odsjeka. U petom odsjeku govori se o onome na što treba da pripazi svećenik koji vrši obred egzorcizma i

35 »(...) Egzorcizam može biti duga i teška borba u kojoj se mogu zbivati strašni prizori puni mračnih neugodnosti. Sve to od egzorciste traži punu koncentraciju, nervnu staloznost i snagu vjere« (B. Wenisch, 50).

36 Usp. *De exorcismis...* (Praenotanda), br. 13. Vidi također CIC, can. 1172, paragraf 1 i 2. – U Obredniku se koristi riječ »egzorcist« uvijek u smislu »svećenik egzorcist«. Prije liturgijske reforme Drugoga vatikanskoga sabora postojala su četiri tzv. niža reda kao prethodni stupnjevi do primanja sakramenta svetoga reda: vratar, egzorcist, lektor i akolit.

37 Usp. *De exorcismis...* (Praenotanda), br. 16.

38 Usp. isto, br. 17. – Unatoč važnosti medicinskog stava, teolog R. Laurentin donosi značajno mišljenje jednog neurologa: »Za raspoznavanje opsjednuća kao i za potvrdu čudesnog ozdravljenja liječnik nema neku specifičnu indikaciju nadnaravnog. Dok medicina dakle osvjetljuje i pripravlja raspoznavanje, dotle specifičan sud pripada Crkvi; znanstveni postupci zapravo ne mogu doseći zloga duha kao takvog« (R. Laurentin, 249).

39 Usp. *De exorcismis...* (Praenotanda), br. 16.

40 Usp. isto, br. 19.

kako ga može prilagoditi u pojedinim okolnostima. Šesti odsjek spominje mogućnost da biskupske konferencije uz suglasnost Svete Stolice prilagode znakove i kretnje obreda prema kulturi i običajima pojedinih naroda.

7.2. Obred velikog egzorcizma

To je glavno i najopširnije poglavlje. Obred se sastoji od sljedećih sastavnica:

Uvodni obred • Litanije svih svetih • Recitiranje psalma • Čitanje Evanđelja • Polaganje ruku • Ispovijest vjere ili krsna obećanja • Molitva Gospodnja (Očenaš) • Znak križa • Istjerivanje dahom • Obrasci egzorcizma: Prozbjeni obrazac i Zapovjedni obrazac • Zahvala • Završni obred.

Središnji dio cijelog obreda su dva obrasca egzorcizma: prozbjeni (deprekativni) i zapovjedni (imperativni). Prva je molitva upućena Bogu da opsjednuti bude oslobođen od Zloga, da se vrati u sjaj svoje stvarnosti kao stvorenje koje je oblikovano na sliku Božju i opet postane čistim hramom Duha Svetoga. Pritom se moli Boga da oslobodi vjernika od opsjednuća zlo-duha po zagovoru Blažene Djevice Marije, blaženog Mihaela Arkandela i svih anđela, svetog Petra i Pavla i svih svetaca. Zapovjedna formula upućena je izravno Sotoni (»Zaklinjem te, Sotono, neprijatelju ljudskog spasenja...«). Spominju se pojedinačno Osobe Presvetoga Trojstva: egzorcist zaklinje Sotonu da prizna pravednost i dobrotu Boga Oca, moć i krepost Isusa Krista, istinu i milost Duha Svetoga, te da izađe iz vjernika stvorena na sliku Božju, urešena njegovim darovima i uzdignuta na dostojanstvo sina (kćeri) po Božjem milosrđu. Taj obrazac prati trostruki znak križa a završava nalogom: »Odstupi, dakle, Sotono...«.

7.3. Razni tekstovi koji se mogu upotrijebiti u obredu

To poglavlje donosi u prvom odsjeku osam psalama. Svi imaju jedan karakterističan stih (pripjev) koji se ponavlja poslije svake kitice. Na kraju pojedinog psalma nalazi se posebna molitva upućena Bogu (Ocu) za oslobođenje od opsjednuća (pritom se spominje ime vjernika nad kojim se vrši obred). Slijedi pet odlomaka iz Evanđelja po Mateju, Marku i Luki. U svakom od njih nastupa Isus protiv Sotone ili govori o borbi protiv zlih duhova. Treći odsjek donosi nekoliko egzorcizama: dva deprekativnog i dva imperativnog karaktera.

7.4. Dodatci

Prvi dodatak ima naslov »Prošnja i egzorcizam koji se može upotrijebiti u posebnim crkvenim okolnostima«. Budući da zli dusi mogu napastovati i ovladati ljudima, a također ući u stvari i mjesta, ovim se obrascem predviđa molitva i egzorcizam u potonjim slučajevima. Drugi dodatak čine »Prošnje koje mogu privatno upotrijebiti vjernici u borbi protiv sila tame«. U tim mo-

litvama pojedinac ili skupina vjernika zaziva pomoć od Boga, odnosno Krista, Blažene Djevice Marije, arkandela Mihaela i svetaca protiv navale Zloga.⁴¹

Zaključak

Nekim bi se ljudima obnovljeni katolički obred protiv đavolskog opsjednuća mogao činiti pomalo arhaičnim, kao mitski ostatak naslijeđenog (iskonskog) straha pred stvarnošću ili kao fantomski »lov na vještice«. ⁴² No egzorcizam je ozbiljna stvar, u kojoj je Crkva i u novim vremenima svjesna svoje duhovne ovlasti. Ona na taj način nastavlja milosrdno djelovanje svoga Utemeljitelja, Gospodina i Učitelja – Isusa Krista – koji je došao ustanoviti Kraljevstvo Božje, nadvladavajući moć Sotone, Božjeg i ljudskog protivnika. Suvremeni čovjek može nijekati postojanje zloduha i njegov razorni utjecaj u ljudskoj povijesti, no to ni u kom slučaju ne poriče njegovu stvarnu egzistenciju i negativno djelovanje na čovjeka. Zbog toga Crkva propisuje jasno određen obred egzorcizma za, na sreću, rijetka istinska opsjednuća. Treba imati na umu da se opsjednuće u biti sastoji u tome da zli duh uzima u posjed pojedinca, prisiljavajući ga da djeluje i govori kako on želi. Stoga se Crkva osjeća pozvanom da intervenira. Koliko god je potkad teško raspoznati granicu između možebitne psihičke bolesti i stvarnog utjecaja Sotone, ipak se nikako ne može podcijeniti težina patnje onih ljudi koji se osjećaju žrtvama đavolskoga djelovanja. ⁴³ Dok je nakana egzorcizma, kao blagoslovine Crkve, oslobođenje ljudskog *tijela* od zlog duha, sakrament pomirenja ili pokore ima za cilj osloboditi *dušu* od grijeha. No ljudsko tijelo oduhovljeno je dušom, povezano je s njom: duša je konstitutivni princip tijela, pa stoga ne možemo govoriti o njihovoj strogoj odvojenosti. Bog želi čovjeka cjelovita u svim dimenzijama, zdrava u duši i u tijelu, tj. slobodna od svakoga zla i od Zloga.

Na kraju, neka bude još jednom istaknuto: tamo gdje vlada ljubav prema Bogu i ljudima – onako kako nas je poučio Krist Gospodin – đavolske navale ostaju za čovjeka neškodljive!

41 Primjerice, molitelj se može znamenovati križem i zazivati Gospodina našega Isusa Krista ovim riječima (br. 7c):

Spasi me, Kriste Spasitelju, snagom križa +:
ti koji si spasio Petra na moru, smiluj mi se.
Znakom križa +
oslobodi nas, Bože naš, od neprijatelja naših.
Po svome križu + spasi nas, Kriste Otkupitelju,
koji si umirući uništio našu smrt
i uskrsnuvši obnovio život.
Tvome se križu + klanjamo, Gospodine,
tvoju slavnu muku častimo;
smiluj nam se, ti koji si mučen za nas.
Klanjamo ti se, Kriste, i blagoslivljamo te,
jer si po svojem križu + otkupio svijet.

42 Usp. G. Marchesi, 284.

43 Usp. isto, 285.

*ABOUT EVIL SPIRITS
IN THE NEW RITUAL BOOK FOR EXORCISMS*

Marijan STEINER

Summary

The new Ritual Book for exorcisms in the Catholic Church encouraged the author to write a short extract on the existence and exorcism of evil spirits. Even though there are those who are doubtful towards the existence of diabolical possession, the Bible openly speaks about evil spirits who seduce and possess people. Jesus himself frequently exorcised demons. The Catholic Church teaches that Satan does exist and that he, who rebelled against God, constantly continues to lead people away from the God the Creator. Having said this the power of the Devil is not unlimited: he was defeated by Christ who died and was resurrected. An evil spirit leads a person to sin and can also possess a human being. In such cases the Church applies the exorcism rite and desires to help the possessed with spiritual power given to the Church by its Founder – Jesus Christ. The article describes the signs of possession and protection against diabolical activities. Emphasis is laid also on recognising the difference between psychological sickness and possession. At the end the author gives an overview and explanation of the Ritual Book for exorcism.